

Kiss Gábor Ferenc

Nagy Alfréd

„Hadak útján”

Cikkem célja Nagy Alfréd angolszász uralkodó tevékenységének bemutatása. Két fő részben szeretném ezt kifejteni, mintegy válaszolva is arra a kérdésre, miért nevezik Alfréd királyt „Nagy”-nak. A „Nagy” előnév uralkodóknál általában két ok miatt fordulhat elő: az illető nagy hadvezér vagy nagy államszervező volt. Alfréd királyt ez alapján kétszeresen is megilleti ez a jelző: sikeresen harcolt a vikingek ellen és olyan sikeresen szervezte újjá a normann kalózok által elpusztított angolszász királyságot, hogy majd később utódai alatt megtörténhetett Anglia egyesítése. Munkájának eredményességét jelzi, hogy ez az egyesítés Alfréd államának, Wessex vezetésével ment végbe. Ezen megfontolások alapján tagoltam írásomat két részre: az első rész a viking-ellenes harcokról szól, míg a második az ország újjászervezését taglalja.

Küzdelem a vikingek ellen

A vikingek először 792-ben tűntek fel a Brit-szigeteken, mikor is Lindisfarne kolostorát a korban szokatlan „hatékonyasággal” feldúlták és kirabolták. Ekkor még nem sejtették, hogy ez az akkor még egyedi incidensnek tartott esemény pár éven belül szinte mindennapossá válnak. Ezek a kalóztámadások, portyák a IX. század elejére állandósodtak. 865-ben megindult az első nagyobb támadás, s ezért ezt az évet tekinthetjük a Szigetek elleni dán invázió kezdetének. A támadók Halfden és Csontnélküli Ivarr vezetésével először Kélet-Angliát kényszerítették adófizetésre – s Edmund nevű királyát mártírságra –, majd nyugat felé nyomulva 867-ben megszállták Yorkot. Az elkövetkező években Northumbria és Mercia került fennhatóságuk alá.

870-ben rohanták le a déli angolszász királyságot, Wessexet, ahol először ütköztek erőteljesebb, szervezettebb ellenállásba. A védelmet a király, Ethelred és öccse, Alfréd vezette, bár az uralkodó betegsége miatt gyakran a fiatalabb testvér kényszerült a vezérletre.

Az öcsike Ethelwulf király 4. fiaként látta meg a napvilágot. Mint ilyen, úgy gondolták, trónra nem fog kerülni, hisz három testvér állt előtte. Ezért papi pályára szánták. Rendkívül gondos nevelést kapott, írni-olvasni megtanították, angolul és latinul egyaránt. Szorgalmát jelzi, hogy 8 éves koráig már kétszer vett részt római zarándoklaton. 12 éves volt, mikor meghalt apja, így trónra került a legidősebb bátyja. Ő azonban nem sokáig koptatta a trónszéket, mivel 2 év múlva meghalt. Második bátyja is csak 5 évig országolt s így került uralomra Ethelred.

A király és Alfréd vezetésével felmentő sereg indult a dánok által ostromolt Nottingham felmentésére. 870–871-ben váltakozó sikeres harcok folytak. Berkshire Downnál legyőzték a dán hadakat, akik visszavonultak Readinghez, ahol előre kiépített megerősített állásaikban húzódtak meg. Innen kitámadva Basingstoke-nál vereséget mértek az angolokra. Ethelred király is életét vesztette s így Alfréd lett az uralkodó. A vereség után kénytelen volt alkudni s a tárgyalások eredményeképp pénzért megváltotta a békét. Mivel a dánok öt évre elhagyták Wessexet, a béke időszakát Alfréd erősítésre használta fel. Igyekezett befolyását kiterjeszteni szomszédaira, ütközőállamként vagy szövetségesként felhasználni őket: lerohanta Merciat és az ott regnáló Burghred királyt letette trónjáról és felváltotta egy általa kijelölt személlyel. A béke azonban nem volt örök-

életű. Csak addig állt, amíg a dánok akarták, amíg rá nem éheztek az újabb zsákmányra.

A 875-ben megindult offenzívában hadra kelt „Nagy Hadsereg” két részre oszlott s több irányba kezdte meg az akciókat. Egy részük Halfden vezérletével *Yorkshire* felé igyekezett kiterjeszteni a dán befolyást s újabb zsákmányt szerezni. A csapatok másik része – írországi vikingekkel megerősítve – *Guthrum*, *Oseytel* és *Anund* irányítása alatt Wessex felé indulva újra lerohanták azt. A harcok nagyjából a *Gloucester* és *Exeter* által meghatározott vonal mentén folytak. A valószínűleg a főleg lovasságból álló dán hadat Alfréd Exeternél kényszerítette csatára. Sikerült átkarolni, majd bekeríteni őket. A siker nyomán fegyverszünetet kötöttek s a dánok elhagyva Wessexet, Mercia-ba vonultak vissza.

A visszavonuló hadseregből egy újabb csapat vált le és önállósulva más területeket vett célba. Ebből következőleg a harmadik dán támadás 878-ban az előzőhöz képest kisebb erővel indult. Az offenzíva megindulásakor Alfréd, mit sem sejtve a készülődő veszedelem-

ről, éppen *Vízkereszt* ünnepét ülte *Chippenham*ben, mikor a meglepetésszerű támadás bekövetkezett. A készületlen angolok nem tudtak ellenállni, a város gyorsan viking kézre került, a seregük szétszóródott. Alfréd alig megmenekülve, néhány hívével, csekély kísérettel bujdosásra kényszerült. A *Somerset* mocsaraiban bujdosó király tetteit személyi titkára, *Asser* örökítette meg az utókor számára. A krónikás szerint Alfréd és csapata, hogy életben maradjon, titokban a dánok készleteit dézsmálva, az onnan szerzett élelemből tartotta fenn magát. Ezekkel a tettekkel lopta be Alfréd magát a legendák, balladák világába, utólag olyan tetteket is neki tulajdonítva, amit nem valószínű, hogy elkövetett. Egy legenda szerint Alfréd titokban, dalnoki álruhában napokig a dán táborban vendégeskedett s így kikémlelte a dánok szándékait, erejét. Ez valószínűleg nem egészen így történt, mivel egy vezér nem szokta magára hagyni seregét, főleg ilyen válságos helyzetben. Ilyen tetteket leíró Alfréd történetek egészen a középkorig kedvelt ballada-alapanyagok maradtak. Ehelyett valószínűbb a kevésbé csodás, prózaibb megoldás, vagyis Alfréd idejét erdőkben, mocsarakban töltve inkább embereket gyűjtött és sereget szervezett. Hadait több táborba szervezte, hogy majd kellő időben egyesítve őket, támadjon. Katonái nagyjából Somersét, *Wiltshire* és *Hampshire* területéről toborzódtak. Miután elég erőt érzett az ellentámadásra, seregeit összegyűjtve támadott és *Edington*nál győzelmet aratott a dánok felett. További sikerei után, látva a wessexi ellenállást, a dánok elfogadták a békét.

A béke, mely a pogány *Guthrum* király és Alfréd között kötött, nem tartalmazott egyenlőtlen feltételeket. Ilyen feltételekkel nem is lehetett volna megkötni, mivel egyik uralkodó sem aratott döntő győzelmet vagy szenvedett döntő vereséget. Ebből kiindulva inkább félig politikai, félig katonai motivációk alapján kötött egyezményről lehet itt szó.

NORMANN VASSISÁK

A szerződés szerint Guthrum király megkeresztelkedik – ebből következőleg népe is keresztény lesz – s keresztapjává Alfréd királyt fogadja. Ez a gesztus a dánok részéről nemcsak a vereségből, hanem tetemes részt a kereszténység felvételének szükség-szerűségének felismeréséből fakad. A béke első pontja meghatározta a két állam közti határvonalat: „fel a *Themzén*, majd fel a *Lea*-n, és a *Lea*-n egészen a forrásáig, majd egyenes vonalban *Bedford*ig, majd fel az *Ousen* a *Watling* útig.” Ez nagyjából a *London–Chester* vonalnak felel meg. A szerződés második pontja kimondta, „ha egy embert levágnak, mind angolt, mind dánt egyforma összegre értékelünk, nyolc fél-márkára finomított aranyban”. Ez azt jelenti, hogy egyenlő vérdíjat állapítanak meg dánok és angolok között, ami szintén azt bizonyítja, hogy nem totális vereség miatt kötötték a béke. A határvonal meghatározása azt is jelenti – Alfréd keresztapasága mellett –, hogy a két király egymást független uralkodónak ismeri el. A második pont érdekessége, hogy írott forrásokban itt fordul elő először a „márka” szó. További pontok mondták ki azt, hogy a dánoknak 880-ig el kell hagyniuk Wessexet s vissza kell térniük a megállapított határ mögé, (ekkor kezdenek megtelepedni Kelet-Angliában). Emellett megegyeztek, hogy alattvalóik nem mehetnek a másik király seregébe. Úgy tűnik, a béke egy pillanatnyi egyensúlyhelyzet következménye: a lerohant Wessex talpra állt, már elég erős határainak megvédéséhez, de nem elég felkészült a dánok kiűzésére. A vikingeknél szintén ez a helyzet: kezdeti fölényük leapadt, már nem képesek nagyobb sikereket elérni Wessex ellenében.

A béke azonban nem sokáig tartott: a dán porlyák, kisebb összecsapások tovább foly-

NAGY ALFRÉD EGY KORABELI ÉRMÉN

tatódtak, emellett feszültséget teremtett az a tény is, hogy Kelet-Anglia a hódítók kezén maradt. Mindezek Alfrédot cselekvésre készítették. 886-ban megverte a városban lévő dán helyőrséget s elfoglalta Londont. Láthatjuk, Alfréd megmentette Wessexet a dán inváziótól. Ezzel úgy gondolom, bizonyítást nyert hadvezéri tehetsége, tehát az egyik oldal, amiért a „Nagy” előnevet kapta. Államszervezői nagyságát a következő részben kívánom bizonyítani.

Az állam újjászervezése

Míg a háborúk kapcsán Alfrédot mind hadvezért jellemeztük, a békés időszakokban inkább államszervezői tehetségét méltathatjuk, amely igazán csak a háborúmentes időszakokban bontakozhatott ki. Ezen intézkedései részben összefüggenek a dánok elleni védekezéssel, részben a háborús károk enyhítésével kapcsolatosak, de találunk köztük a feudális állam megszilárdítása érdekében tett lépéseket s a kultúra felvirágoztatását célzó intézkedéseket. Törvényeket hozott, melyeket írásba is foglaltatott, így felvilágosítást nyújtva az utókornak a korabeli jogi és társadalmi viszonyokról.

A háborús pusztítás súlyos károkat okozott – szinte megsemmisítette – a korabeli angol kulturális életben. Ennek újjászervezését is magára vállalta Alfréd. Miért tarthatta fontosnak a kultúrát? Részben talán azért, mert maga is művelt, a tudományokban jártas embert volt s az sem mellékes körülmény, hogy államának hivatalnokszerkezete sem nélkülözhetette az írástudókat. Fontos volt, hogy az elpusztult iratok, oklevelek pótlását szintén csak művelt és írni képes személyek végezheték. Ennek érdekében támogatta a kolostorok újjáépítését s ösztönözte külföldi – frankok, sőt walesi – tudósok, szerzetesek

Angliába jövetelét. „Mecénási” tevékenysége mellett maga is tevékenyen részt vett eme kultúrteremtő munkában: latinból angolra fordította *Orosius* világtörténetét, melyhez az előszót is ő írta. Az előszó „nevezetessége”ként említhetjük, hogy innen válik ismertté a *Dánia* elnevezés, mely a „dánok markja” – *Danmark* – szóból ered, ami eredetileg a *Jütland* félsziget nyakánál lévő területet jelentette. Udvarában írták korának egyik legfontosabb forrását, az *Angolszász Krónikát* (*Anglo-Saxon Chronicle*). Először ebben a krónikában fordult elő a „viking” szó, bár ekkor még „tengerész” jelentéssel. A viking támadás váratlanságát részben az irányukban megnyilvánuló tudatlanság következményeként lehet magyarázni, mivel a megtámadott területek lakossága szinte semmit nem tudott az északi népekről, így nem is készülhetett fel ellenük. Alfréd igyekezett megismerni ellenfelét, ezzel akaratlanul is jó szolgálatot tett a mai történelem és történeti földrajz tudományak: feljegyezte, leírta az *Északi-tenger* és a *Baltikum* földrajzi viszonyait és kereskedelmi útvonalait. Bár ő maga személyesen soha nem járt arra, információit mégis elsőkézből szerezte. Forrásául két, a térséget megjárt tengerész, a norvég *Oltar* kapitány és az angolszász *Wulfsten* kereskedő szolgált.

A visszafoglalt területeken a már egyszer letelepedett dánokat nem űzette ki országából s ők sem akarták elhagyni Angliát. Gyorsan megalapították saját telepeiket, melyek részben ma is léteznek: főleg a „by” és a „thorp” végződésű helységek tekinthetők dán alapításúaknak. Legnagyobb részt Kelet-Angliát, Nottingham és *Derby* környékét érintette ez a letelepedés. Ezek a telepek az angol fennhatóság alá kerülés után is megőrizték sajátosságaikat, saját gazdálkodási rendszerüket és társadalmi szervezetüket, bár a későbbiekben beolvadtak az angolszász többségbe.

A hadszíntereken elért sikereit katonai szervező munkája alapozta meg. Fontos újí-

tásnak bizonyult a védelem átszervezése: jó hadvezérhez illően tanulmányozta és felismerte ellenfelei, a dánok hadi taktikáját. A támadók nagy előnye volt a korszerűbb harci eszközök alkalmazása. Az egész hadseregük vasfegyverekkel és páncéllal volt felszerelve. Legfontosabb eszközük a hosszú kard, a fejsze, a vassisak és pajzs, használtak íjat és nyílat s nem volt ritka köztük a láncpáncél sem. Taktikájuk is hatékony volt: gyors, nagy, akár 100 személyes hajókon indultak portyáikra. Váratlanul és gyorsan partra szállva pusztítottak a partokon, de az ország belsejét sem kímélték. Megtanultak partraszállás után vilámgyorsan lovascsapatokat szervezni s ezek segítségével a szárazföldön is mozgékonyak lenni. Mozgékonyosságuk nagy fegyelmelmezéssel párosult s ez is csak hatékonyságukat növelte. Hadjáratok során mindig építettek sánccal körülvett erődítéseket, amelyek a támadás bázisát képezték s ahova vereség esetén visszavonulhattak – lásd a 871-es hadjáratot. Ennek a győzhetetlennek látszó hadseregnek azonban akadt egy lényeges hátránya is. Ezek a csapatok nem voltak képesek hosszan tartó erőkifejtésre, vagyis ha erős ellenállásba ütköztek, nem támadták azt kitartóan a győzelemig. Ebben az esetben a sereg kisebb egységekre bomlik, melyek alvezéreik vezetésével más, könnyebben rabolható területekre indulnak zsákmányolni. E jelenség oka a viking társadalom szerkezetében rejlik, melynek alapegysége a független, szabad harcos.

Ezzel a rendszerrel áll szemben az angol *thane*, akinek feladata ugyan a hadviselés, földbirtokát is ezért kapja, de hosszú időbe telik a mozgósítása, a gyors rajtaütések elhárítására ily módon nem alkalmas. Ezen réteg képviselői az idők folyamán inkább földbirtokossá váltak, mint harcosná, így nem voltak megbízhatóak harc esetén és nem is lehetett hosszú időre mozgósítani. Egyetlen, viszonylag állandó fegyveres erő áll rendelkezésre, a király testőrsége, ez azonban nem

A SZÁSZ KIRÁLY ÉS A TANÁCS

képviselt elegendő erőt. Az angol seregek felszerelése is gyengébb, mint a vasat használó vikingeké. Az átlag harcos dárdával, bőrruhában állt ki csatára. A mozgósítás lassúságát fokozta az, hogy maga a sereg sem volt képes gyors mozgásra.

Ezen tények fényében tűnnek lényegesnek Alfréd katonai reformjai. Felismerte, hogy a tenger felőli rajtaütések elhárításához flottára is szükség van, ezért kiépíti a megfelelő tengeri haderőt. Nagy, 60 vagy több evezős hajókat építtet, melyek sok esetben nagyobbak a dán hajóknál. Flottáját gyakorlatilag csak a partmenti vizeken használhatta s nem került igazán a dánok fölébe, de ezzel jelentősen szélesítette a védelem lehetőségeit.

Átalakította a szárazföldi hadsereget is. A haderőt két részre osztotta. Egyik része csak szükség esetén, mozgósítással állíttatik fel, előjelezve a későbbi milíciarendszer alapjait. A hadsereg másik részét képezte az állandóan fegyverben álló hivatásos katonaság, mely alkalmas a meglepetésszerű támadások elhárítására s nagy támadás esetén magját képezheti a mozgósított hadseregnek. A hivatásos katonaság a városokban állomásozik s ezzel el is értünk egy újabb fontos „alfrédi” cselekedethez.

Alfrédot tekinthetjük az első angol városépítőnek, felismerve jelentőségüket a védelemben és gazdaságban egyaránt. Az ő intézkedései nyomán fejlődött ki pl.: *Oxford*, *Winchester*, *York* stb. Angliában a rómaiak óta nem épültek fallal körülvett városok. Alfréd tervszerű fejlesztése a 880-as években kezdődött, összhangban a közigazgatási reformmal. A reform lényege hogy frank mintára grófságokba – *shire*-be – szervezi át közigazgatást, melyeket a székhelyüket adó vár(os) köré szervezett. A fejlesztést központilag rendelte el, de a megvalósítást a helyi erők feladatává tette. A folyamat eredményeképp Angliában kiépült az erősségek – *burh* – hálózata, melyek egy-egy, 60 yardos szabványmérték alapján épültek, főleg a stratégiai fontos helyeken, egymástól kb. 30 km-re. Korabeli források mintegy 30 ilyen erődített helyet említenek. Lényeges még, hogy hadi szerepükön kívül ezek a helyek a környék gazdaságában is fontos helyet foglaltak el, mint a helyi kereskedelem lebonyolítói.

Befejezés

Alfréd katonai és államszervezői tehetségének bemutatásával úgy gondolom, teljesítettem a cikk elején kitűzött célt, vagyis hogy tettem keresztül bizonyítsam, Alfréd méltán érdemelte meg a „Nagy” jelzőt. A viking invázió elhárításával, az állam újjászervezésével kiteljesítette Angliában a kor legmodernebb államformáját, a feudalizmust, s alapot teremtett a későbbi fejlődéshez, a Brit-szigetek egyesítéséhez. Ez az egyesítés nem sokkal később meg is valósul, mégpedig Alfréd államának, Wessexnek a vezetésével.

Felhasznált irodalom

- ☞ BRÖNDSTED, JOHANNES: *A vikingek*. Bp., 1983.
- ☞ MORTON, A. L.: *Az angol nép története*. Bp., é. n.
- ☞ O'MORGAN, KENNETH (ed.): *Oxford Illustrated History of Britain*. Oxford-NewYork, 1984.
- ☞ DIXON, PHILIP: *Britek, frankok, vikingek*. Bp., 1985.
- ☞ SZ. JÓNÁS ILONA (szerk.): *Egyetemes középkori történeti szöveggyűjtemény*. I/2. Bp., 1971.
- ☞ SZÁNTÓ GYÖRGY TIBOR: *Anglia története*. Bp., 1987.

Tudomány Attila

A „Jolly Rogers” visszatér

„Nem félek a haláltól, nem félek a bitófától, de félek attól ami azután következik: félek a mindenható Istentől és az utolsó ítélettől.”¹

Mint arról előző, kalózzal foglalkozó cikkemben beszámoltam, az utolsó amerikai tengeri rablókat a Mexican vezetőit és legénységét 1835-ben fogták el és végezték ki. Itt akár be is fejeződhetne a kalózzok és tengeri rablók további taglalása, ám úgy gondolom, hogy a témát körülvevő ismeretlenség és az egyfajta torzított kép további tisztázása megér annyit, hogy a kalózzok a maguk realitásában ismét színre lépjenek.

A „Jolly Rogers”

Egyfajta téves kép él bennünk a kalózzobogó, azaz a „Jolly Rogers” iránt. E kép a romantika korából származik, mikor is számos író ihletett meg a kalózzok színes világa. Ekkor láttak napvilágot a félelmet keltő, fekete alapon fehér ábrákkal ellátott halálfe-

jes lobogók, mint a kalózzvilág jelképei. Azonban arra, hogy valóban létezett ez az egységes lobogó, semmi bizonyíték nincsen. Az etimológia szerint a „Jolly Rogers” a francia „Joyeux Rouge” (vidám vörös) angol nyelvre való torzítása. Ebből logikus a következtetés, hogy főleg a francia kalózzok, tengeri rablók a lázadás, a vérontás hagyományos színét használták lobogóikon.

A legtöbb esetben azonban a kapitányok egyedi tervezésű lobogókat használtak. Így például Bartholomen Sharp lobogója vörös alapon fehér és zöld csíkozású volt. *Edmund Cook* vörös lobogót használt sárga csíkokkal és kardot tartó karral. *Peter Harris* két hajóján zöld lobogó lengett különféle ábrákkal. *Cristopher Moody* szintén vörös lobogó alatt hajózott, lobogóján három ábra volt: egy bizonyos homokóra, egy kar karddal, és az ismert halálfej két lábszárcsonttal. Valószínű, hogy volt olyan hajó amelyiken fekete lobogó is felvontak az árbocra.

Voltak olyan esetek is, mikor sárga mezőben fekete csontvázzal feltűnő hajókat

említettek bírósági jegyzőkönyvekben, hajónaplókban. Ezekről hamar kiderült, hogy nem kalózlobogók, – habár tulajdonosaik kalózok is lehettek – hanem a Német-római Birodalom császári lobogója, a sárga mezőben feketére festett címerállat, a szárnyait kitaró kétfejű sas állt. Magyarázat feltűnésére és kalózlobogónak való nézésére, hogy a XIII században számos korszár (partizán) osztrák kalózlevéllel cirkált a tengereken, mert Ausztriában lehetett a legkönnyebben kalózlevelet szerezni.

Egy kalózlevél

„The Revenge

Benjamin Norton, az angol királyi haditengerészet kapitányának kalózkapitányi megbízása

1741. június 2.

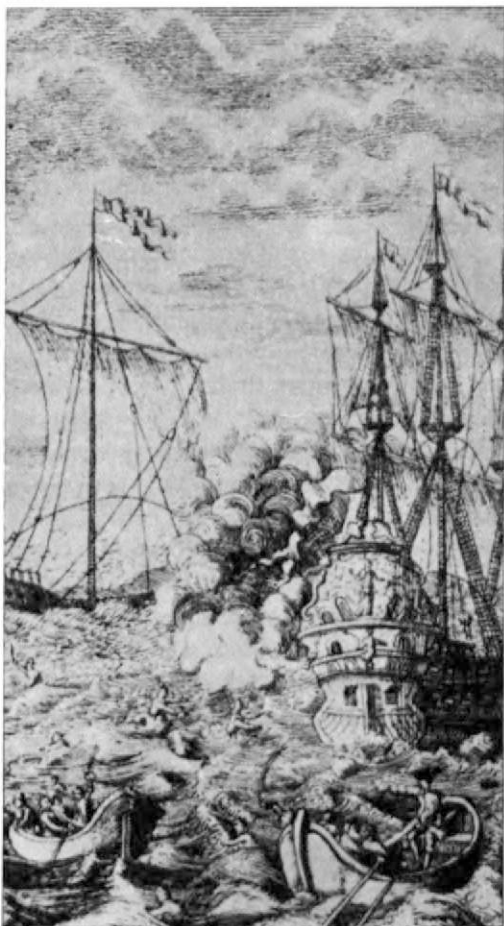
Üdvözet mindazoknak, akiket ez az okmány illet! Miután Ő legszentségebb felsége II. György, Isten kegyelméből Nagy-Britannia, Franciaország és Írország királya, a becsület védelmezője az Úr 1739. évében, október havának 19. napján kelt ünnepélyes nyilatkozatával, az abban foglalt indokok alapján kegyeskedett hadat üzeni Spanyolországnak, parancsot bocsátott ki, amellyel felhatalmazta minden hű alattvalóját és mindazokat, akik erre a feladatra minden tekintetben alkalmasak, hogy tartóztassanak fel, foglaljanak el és vegyenek birtokba minden hajót, vízi járművet és egyéb javakat, amelyek Spanyolországnak, vazallusainak és a spanyol király alattvalóinak vagy mindazoknak a tulajdonában vannak, akik a spanyol király országában, tartományaiban és domíniumaiban laknak. Megparancsolta továbbá, hogy azoknak a szövetségi szerződéseknek értelmében, amelyek a király őfelsége, valamint más uralkodók, államok és nagyhatalmak között hatályban vannak, az ilyen hajókat, vízi járműveket és egyéb javakat el kell kobozni és bírósági döntés céljából Angliába a Legfőbb Tengerészeti Hadbírótság elé, vagy a Tengernagyi Hivatalnak más erre az eljárás-

ra, a javak odátételére és elkobzásuk kimondására törvényesen felhatalmazott hadbírótsága elé kell vinni, hogy ott a Tengernagyi Hivatal joggyakorlatának és a Nemzetek Törvényeinek megfelelően határozzanak felőlük.

Vége tehát tudomásul mindenki, hogy ezzel az okmánnyal megbízom Benjamin Nortont, részére kizárólagos jogot biztosítok és felhatalmazom őt arra, hogy a Revenge nevű naszádot saját parancsnoksága alatt helyezze harcra kész állapotba, és ha ezt megtette (ennek az okmánynak keltétől számított tizenkét hónapon keresztül, ha a háború még akkor is tartana) fegyveres erővel tartóztasson fel, fogjon el és vegyen birtokba minden hajót, vízi járművet és egyéb javakat, amelyek Spanyolországnak, vazallusainak és a spanyol király alattvalóinak vagy mindazoknak a tulajdonában vannak, akik a spanyol király országában, tartományaiban és domíniumaiban laknak, – és azoknak a szövetségi szerződéseknek értelmében, amelyek a király őfelsége, valamint más uralkodók, államok és nagyhatalmak között hatályban vannak, az ilyen hajókat, vízi járműveket és egyéb javakat kobozza el és terelje az erre legalkalmasabb kikötőbe.²²

Flibuszterek és bukanirok

A nagy felfedezésről szóló hír villámgyorsan elterjedt egész Európában, mégis eltelt néhány év, amíg más nemzetek hajói is megjelentek az Újvilág partjainál. Az első angol hajóra 1517-ben akadtak rá a spanyolok, hamarosan azonban megérkeztek a többi rivális nemzet hajói, így megjelentek a franciák és a hollandok is. A spanyolok az egész Újvilágot kizárólagos spanyol birtoknak tekintették, az erőszaktól sem riadtak vissza, hogy mindenkit távol tartsanak birtokaiktól. Ezen szándékukat nem tudták maradéktalanul megvalósítani, ugyanis néhány kalandor észrevétlenül letelepedett Hispaniola nyugati partján. Foglalkozásuk a vadászat volt és élelmiszerral látták el az ott kikötő hajókat. A spanyol kormányzat természetesen panasszal

SPANYOL HAJÓ ELSÜLLYESZT EGY BUCCANEER SLOOPTOT

fordult az érdekelt európai kormányokhoz. Válaszuk elutasító volt, mondván azok az emberek saját felelősségükre tartózkodnak a szigeteken, nem pedig valamely uralkodó alattvalóiként. A spanyol kormányzat a saját felségterületén járjon el ellenük belátása szerint. Persze a spanyolokat nem kellett kioktatni. Időnként kisebb hajóközlelékeket állítottak hadirendbe és ezen expedícióikkal rajtaütve a letelepedőkön véres tisztogatásokat végeztek. Így például Floridában, ahol francia hugenották éltek. „A spanyolok magatartásukkal azt érték el, hogy az európai telepesek nemzeti hovatartozásukra való te-

kintet nélkül, szorosan összefogtak ellenük.”³ „Frères (!!!) de la côte”-nak, azaz a „parti testvéreknek” nevezték magukat, többségükben franciák, kisebb számban angolok és hollandok voltak.

Drake 1586-ban kifosztotta San Domingót, ekkor az angolok létszáma hirtelen annyira megnőtt, hogy ki tudták szorítani a spanyolokat Hispaniola nyugati részéről. Időközben az európai kalandorok száma fokozatosan növekedett. Mikor elég erősnek érezték magukat, a francia és az angol kormányzat támogatásával a Kis-Antillák egyik szigetén, Saint Christopheren kolóniát alapítottak 1625-ben. A szigetet pontosan meghúzott határvonallal kettéosztották, az őslakókat megölték vagy elűzték a szigetről. A béke a franciák és az angolok között nem tartott sokáig. A franciák a szomszédos Nevis szigetére szorították az angolokat, akiket innen Frederico de Toledo spanyol tengernagy 1629-ben elűzött. Ennek ellenére két év múlva sokan visszaszivárogtak. A franciák Tortuga szigetét is birtokba vették. – „A XVII század első felében a parti testvérek már a foglalkozásuk jellegét jobban kifejező flibuszter vagy bukanir néven szerepeltek a köztudatban.”⁴

A telepesek az elejtett állat húsát indián recept szerint készítették, hogy a hús hosszabb ideig ehető legyen: a tűz felett a húst magasan elhelyezett farácson lassan süttötték és egyben füstölték. A tűzhelyet, ahol ezt a munkát végezték „boucan”-nak, a telepest „boucanier”-nak, angolul „buccaneer”-nak nevezték. A flibustier szó eredetét többféleképpen magyarázzák. Az egyik miszerint az angol „freebooter” martalóc, kalóz szó franciás változata. Más nézet szerint a „flyboot” szóból képezték, ami kis bárkát jelent. Harmadik nézet szerint a holland „rlibooter”, tengeri rabló franciásított alakja. „A flibuszter elnevezést először a franciák használták, saját magukat nevezve így, később

átragadt a soraikba belépő angolokra is.⁷⁵ A *bukanir* elnevezés inkább az angolokra volt jellemző.

A bukanirok eredeti nevüket „elhagyták” és új nevet (*nom de guerre*) kaptak. Hosszú ingszerű ruhát hordtak, hosszú nadrággal. Cipőjüket disznóbőrből készítették, derékszíjat és csúcsos főveget viseltek. Fegyverük a szablya és a hosszú csövű puska volt. Ruháját mindenki egyéni ízlés szerint készítette, de olyan ruhákat is hordtak, melyeket füstölt húsért cseréltek. Több feljegyzés is fennmaradt a flibuszterek szokásairól. Egymás iránt feltétlen hűséggel tartoztak. Mindenki választott magának társat, akivel holmiját megosztotta és ha egyikük meghalt vagytonát a másik örökölte.

„A bukanirok a XVII század első felében eredeti foglalkozásukat, a hűsfüstölést abbahagyták, és áttértek a sokkal jövedelmezőbb kalózkodásra.”⁷⁶ Tortuga szigete sok európai kalandort vonzott a kalózéltre. Hamarosan a Kis-Antillák más szigetei is benépesültek kalózokkal.

1638-ban Tortugán rajtaütöttek a spanyolok. A bukanirok nagy része a tengeren cirkált, mikor a spanyol katonák nagy erővel támadtak és a visszamaradott kalózokat lemészárolták. A spanyolok ezután elvonultak a szigetről, mivel nem rendelkeztek akkora katonai erővel, hogy állandó megszállás alatt tartsák a szigetet és környező szigeteket. 1641-ben De Poincy kormányzó Tortuga szigetét francia gyarmattá nyilvánította, az angolokat pedig kiutasította.

Franciaországnak és Angliának lehetősége nyílt arra, hogy polgárainak hivatalosan annektált területeket szerezzenek. Megindult a fékezhetetlen versengés az új gyarmatokért. A spanyolok iránt érzett gyűlölet, valamint az Újvilág kincsiben való mániákus hit állandó háborús mozgásban tartotta a francia, angol, holland gyarmatosokat és a bukanirokat. A spanyolok

1654-ben ismételten elűzték a franciákat. Ugyanebben az évben a kalózok visszavágtak; francia–angol kalózhad szállt partra Nicaraguában, a Moszkító parton vetettek horgonyt és kifosztották Nuora Segovia városát. 1655-ben kitört a háború Anglia és Spanyolország között. Az angolok *William Penn* admirális és *Robert Venables* generális vezetésével elfoglalták Jamaicát. A bukanirok jelentős erővel támogatták az akciót. Elismerésül megkapták Port Royalt támaszpontként, amely a világ legbűnösebb városaként vált ismertté. Néhány évvel később a franciák Tortugát rohamozták meg és foglalták el. A francia és angol gyarmatok megerősödtek, mert az európai politikai helyzet alakulása is kedvezett a kalózoknak. Szinte korlátlan mozgási szabadságot élveztek, erejüket a spanyol gyarmati kikötők kifosztására és a spanyol kereskedelmi hajók elfogására használták fel. A következő évtizedek a Karib-tengeri kalózkodás aranykora, melyben a „halálfejes lobogó lovagjai” történelmet csináltak.

Asszonyok a lobogó szolgálatában: Anne Bonney és Mary Read

Anne Bonney 1690 körül született apja és a házvezetőnő kapcsolatából. Születése után nem sokkal apja feladta jogi képviselői állását. Írországból Dél-Carolinába költözött és ültetvényes lett. Anne-t is magával vitte és méltányos helyet biztosított neki a gyarmati világban. Anne természetéből adódóan he-

ANNE BONNEY

ves vérmérsékletű volt. Tizenévesen azt feltételezték róla hogy leszúrta nevelőjét. Ezen eseménnyel vette kezdetét az apjától való elidegenedés. Amikor apja hozzájárulása nélkül férjhez ment egy fiatal tengerészhez, az kidobta házából. Anne Charleston kikötőjében ismerkedett meg *Jack Rackham* alias „Calico Jack” kalózkapitánnyal. Anne férfiruhában lopakodott fel Calico Jackkel *Charley Vane* kalózkapitány hajójára a Dragonra. Anne hamar lebukott és mivel a kalóztörvények halállal sújtották azt, aki nőt csempészett a fedélzetre, Anne-t és Calico Jacket tengerbe kívánták dobni, ám egy felbukkanó hadihajó elterelte a figyelmet róluk. Vane rosszul látta el kapitányi tisztét, ugyanis jó néhány ígéretes zsákmányt szalasztott el az út további részében. Ekkor a legénység Calico Jacket választotta kapitánnyá, Vane-t egy szigetre tették ki.

Mary Readet 13 éves korától fiúruhában jártatták szülei és Macnek nevezték. Matrózként egy holland hajóra került, amelyet kalózkodók foglaltak el, Mac közéjük állt. A hajót egy spanyol őrnaszád elsüllyesztet-

te, Mac egy csónakon elmenekülve került a Dragon fedélzetére. A kalózkodás történetében először és utoljára egy hajón egyszerre két nő forgatta a kardját a tengeri rablók társaságában. A Dragon két évig járta a tengereket, egy rumszállító hajó elfoglalása után a lerészegedett legénységet könnyen fogta el egy brit hadihajó. Az egész legénységet egy jamaicai bíróság halálra ítélte. Anne Bonney és Mary Read kijelentették, hogy ők asszonyok, s mindketten anyai örömök elé néznek. A két halálraítélt kivégzését a szülésig felfüggesztették. Mary Read 1721 tavaszán megszülte a gyermekét, de a szülőágyon meghalt. Anne Bonney túlélte a szülést, majd valahogy kiszabadult a börtönből is.

Felhasznált irodalom

- ❏ CARSE, ROBERT: *The age of piracy*. London, é. n., Robert Hole Ltd. 150-151. p.
- ❏ MARJAI IMRE: *Nagy kalózkönyv*. Bp., 1994. 98-102., 160. p.
- ❏ RÁZSÓ GYULA: *Felfedezők, kalózkodók, gyarmatosítók*. Bp., 1963. 111-113. p.

Jegyzetek

1. Rázsó 128. p. (John Quelth kapitány utolsó szavai kivégzése napján; 1704. VI. 30.)
2. Rázsó 111-113. p.
3. Marjai 99. p.
4. Marjai 100. p.
5. Marjai 100. p.
6. Marjai 101. p.

MARY READ